

שירה בשלה

מאת נילי כרמל (פלומין)

יהודה עמיחי, שעת חסד, שירים, הוצאת שוקן, תשמ"ג, 127 עמ'

ספר השירים החדש של יהודה עמיחי ראוי לעיון נוסף על זה של אברהם בלבן (מוסף זה, 31.12.1982), אולי מנקודת-מוצא אחרת, בתפיסה שונה של שירה ושל הפונקציות שלה ותוך בחינה אחרת של משורר בבשלותו, בבגרותו הפיוטית. גדולתם של שירי עמיחי המאוחרים היא בכך שעמרו על יחודם, על חדשנותם ועל עוצמתם המטאפורית ככראשונה, ועם הזמן גוספו להם הבשלות והבגרות הפיוטית. צודק בלבן בהפנתו את תשומת ליבנו אל "חזרותיה של המלה 'עייפות' וגבורותיה בספר שלפנינו"; אלא שהפירוש שהוא נכחח לתת לאותה עייפות גזור מעולם המציאות או הביוגרפיה של המשורר, ולא מן העולם הפיוטי שעולה מן השירה. בלבן משתמש כאן באינפורמציה ביוגראפית, שהיא נחלת כולנו בארץ הקטנה הזו, ומעמד את התחומים שבין העייפות כתחושתו של האדם שמאחורי השירים לבין ח" עייפות כעמדה רוחנית-פיוטית וגם חברתית, ש" מבחינה תימאטית עושה את השירים אקטואליים ביותר מחד-גיסי, ואוניברסאליים מאידך, המשורר, ככל האדם, מתבגר ומוקין בדרך הטבע. השירה, שלא חלים עליה חוקי הבלות האנושיים, אינה יודעת תמיד להתבגר במקביל ומשוררים שתפיעו וחידישו, אם הוסיפו להבוק בנעורים פיוטיים נצי חיים מדומים, שירתם המאוחרת הפכה מיותרת. לא כך בשירת עמיחי. הבשלות היא התחושת המרכזית המלווה את קריאת השירים החדשים. בשלות תימאטית ובשלות פיגורטיבית. מה שמתחייב מן התופעה הזו היא התבגרות ובשלות גם אצל הקורא העוקב אחר התפתחותו של משורר, ומאחר שהקורא רואה את הממשל את השיר, קיימת תמיד גם התאפשות שאינה בשלות נמצאת לא בשירים, אלא באופן הקריאה.

חיוניות ומקורות

"ככל שאתה חי יותר חולבים ומתרחבים / המפרשים את מעשירי, כמו עובד שלפון / שפפתה העגול / מעליו עומרים נותני העוצה / וצועקי ההוראות / אך הוא עצמו לבדו ממעמקי" (עמ' 102). דומה כי עמיחי מיטיב לומר במלים אלו, בקיצור נמרץ וביקומה פיוטית טוהיה מקורים של דימוי, את מה שניסיתי לומר עד כה. בית אחרון זה מתוך השיר "קצב חיים מזה" עונה לכאורה על התיאור של לבן, שבעיקרון הוא נכון, כי שיריו של עמיחי

אריה זקס

שיר בעיקבות ויליאם דרומונד

העולם כר-ציד, העולם ממלכת
 טרף-אדם, נמרוד המן.
 קלבת שאול זריקה אורבת
 לקל אדם, רודפת. נושקת.
 אם מקגיעתה (קנס) ננצל
 זקנת צרמוקית תתנגם, ובצל
 תטמן-לנו פח יקוש ללארבת.

*

(מתוך הקובץ "שירים בעיקבות הרנסאנס והבארוק", הוצאת אור בימים אלה בהוצאת "עם עובד".)

נמסרים בטון שיתחי ובקומפוזיציה של מעבר מתיאור קונקרטי אל איוו הכללה. בלבן טוען, משום-מה, כי ההכללה הזו מעוררת ספק לגבי מידת הרצינות של עמיחי אל מלותיו, או לגבי מידת הרצינות שבה עלינו לגשת אל השירים, לא מצאתי בדבריו נימוק ספרותי משכנע לכך, לעומת זה, נראות בעיני "ההכללות" של עמיחי (ואפשר לקרוא להן גם בשמות אחרים כמו: חכמת-השיר, ניסוח תימאטי מפורש, או תשיפת האמת הפיוטית) כחסד נוסף שעושה שירתו, חסד שאין היא בהכרח חייבת לקרוא או לעצמה כשירה, וכך, בד בבד עם קסם השירה, אתה נמצא למד דבריי-חכמה, הגיגים פילוסופיים ישירים בלי התייחסויות ומוסר-השכל אקטואלי ואוניברסאלי? "עכשיו הכל שונה. / המלים לינצח / ולעולמי עני / נעלמות וחולקות מפי האוהבים, / ואפשר לשמוע אותו בדברי / ראשי מריגה זרעי הצבא..." (עמ' 9) שיר זה, "ריח הפרדסים", שהוא שיר "חיי" טיפוסי, מגיע אל, "האוהבים" דרך הבית הקודם, שבו נאמר: "...ההשמים היו פוג, איש ואשה, / שלעולם לא יפרדו". זהו אותו שיר שורה מטאפורית, שהעניק לשירת עמיחי את חיוניותה ומקורותיה מאז היותה, ואין הוא שונה באופן מהותי מן השירשור המטאפורי שבשיר המצויין "אלהים מרחם על ילדי הגן" ("עכשיו ובימים האחרים"). במהלך הקריאה אתה חש כאילו השיר יולד את עצמו או הורה את סופו בדרך כמא אסוציאטיבית, כאילו לא מתוכננת, והמטאפורות עוקבות זו אחר זו לא דווקא בדרך של לוגיקה, כי אם לפעמים על דרך האסכורד או הדיאלקטיקה. הוא מעין יחידה הרמטית שכוללת התחלה המובילה אל הסוף, כמו גם, למשל, בשיר "העננים הם המתים ראשונים" (מתוך: "במרחק שתי תקוות") ובשירים רבים אחרים.

שירת עמיחי נוטה מאז ומתמיד, ודווקא במימטבה, לחתור אל האמירה המפורשת ולתת ביטוי להשקפת-עולם או לעמדה רוחנית, חברתית ופוי ליטית מנוסחת היטב, ובכך אולי יתרונה הגדול על כל מיני חידות פואטיות שספק אם מישוה הצליל לפענח אותו עד היום, אם בכלל יש להן משמעות. תופעה זו, שבלבן מכנה אותה "הכללה", משתפת ללח מאוד בספר החדש. השירים שזורים אמירות פיוטיות שיש בהן מסר, משמעות פילוסופית ברורה והרבה חכמת-חיים: "בעצקת ילדים יש המור / מצעקת מפת הבבורות במצורם" (עמ' 13). "פתחת שנת לימודים בבית-ספר". דווקא הריחוק שבין שם השיר לבין סיומו המצוטט כאן מעניק לשירה כולו (שתקצר הריעה מלצטט אותו בשלמותו) את המשמעות המיוחדת הנכנית בהדרגה מסימטואציה קונקרטיה כביכול של פתיחת שנת-לימודים, אולם-ההתעמלות והמכשירים ההופכים למעין חדר-עינויים, הריבה הנפול על הריצפה המהדהדת וצעקת הילדים הממלאת את העולם, ועד מכת הבכורות.

מעשה-מרכבה

בהבדל משירי המוקדמים, מותר כאן עמיחי ברוב המיקרים על האירוניה, ונותן לדברים שיהאמר כואבים ככל שיתו. אולי זוהי הבשלות שעלית עמדתי קודם, או לפחות היבט אחד שלה. יש מטאפורות ודימויים מפתיעים, ותקשרים ביניהם לבין המשמעות הכוללת של השיר הם אינטגראציה, ובשום פנים ואופן, לא "מעוטי משמעות" ורדאי שלא "מעוטי ענין". "כי פל אחד בחייה צריך גן נטוש... / או בית ישן / או לפחות דלת נעולה אחת / שלעולם לא ישום לפתוח" (עמ' 17) ובמקום אחר: "...ראי, בשם שהומו אינה (המשך פעמוד ז)

14
תאריך: 1983

